

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2023.13>

О. В. Ніцевич

аспірант

Науково-дослідного інституту публічного права

orcid.org/0009-0004-2346-6812

ПРОЦЕДУРА АКРЕДИТАЦІЇ ЯК ЮРИДИЧНА ГАРАНТІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ

Метою статті є науковий розгляд проблематики функціонування інституту акредитації журналістів в Україні через призму гарантій їхньої професійної діяльності. Стаття присвячена науковому розгляду проблематики функціонування інституту акредитації журналістів в Україні через призму гарантій їхньої професійної діяльності. Проаналізовано норми чинного законодавства в аспекті регулювання інституту акредитації журналістів в Україні. З'ясовано, що акредитаційна процедура є двосторонньою та має здійснюватися із дотриманням наступних принципів: 1) добровільність; 2) безоплатність; 3) відкритість; 4) рівність; 5) справедливість. Визначено, що акредитаційна процедура неповною мірою може бути схарактеризована через призму юридичних гарантій професійної діяльності журналістів, що зумовлено її подвійною юридичною природою. Зокрема у першому випадку, акредитація представляється як механізм регулювання, який на основі привілейованості забезпечує інклюзивний доступ до висвітлення важливих подій чи перебігу безпосередніх явищ визначеним колом професійних журналістів, тим самим обмежуючи можливість для інших (не відповідних певним критеріям) бути частиною процесу інформаційного висвітлення. З цього аспекту, акредитаційна процедура фактично є обмеженням свободи слова та доступу до інформації. З іншого боку, акредитаційна процедура (її позитивні наслідки) наділяє професійних журналістів спеціальними правами, виключними можливостями для висвітлення суспільно важливих подій, не обмежуючи суб'єктів її ініціації дискримінаційними умовами чи вимогами, неможливими до виконання. Узагальнено, що процедура акредитації як юридична гарантія професійної діяльності журналістів в Україні є регулятивно-забезпечувальною за сутністю та комунікативно-організаційною за спрямованістю, адже її основним завданням є не лише встановлення контролю над механізми взаємодії та співпраці між представниками медіа, журналістами та органами влади, а й забезпечення суспільства актуальною інформацією в умовах неможливості її отримання багато чисельною аудиторією професійних журналістів з об'єктивних причин.

Ключові слова: акредитація, гарантії, журналіст, ЗМІ, медіа, обмеження, професійна діяльність журналіста.

Nitsevych O. V. ACCREDITATION PROCEDURE AS A LEGAL GUARANTEE OF THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF JOURNALISTS IN UKRAINE

The purpose of the article is a scientific review of the functioning of the Institute of Accreditation of Journalists in Ukraine through the prism of guarantees of their professional activity. The article is devoted to the scientific examination of the problems of the functioning of the Institute of Accreditation of Journalists in Ukraine through the prism of guarantees of their professional activity. The article is devoted to the scientific examination of the problems of the functioning of the Institute of Accreditation of Journalists in Ukraine through the prism of guarantees of their professional activity. The norms of the current legislation in the aspect of regulation of the Institute of Accreditation of Journalists in Ukraine have been analyzed. It was found that the accreditation procedure is bilateral and should be carried out in compliance with the following principles: 1) voluntariness; 2) free of charge; 3) openness; 4) equality; 5) justice. It was determined that the accreditation procedure can be characterized to an incomplete extent through the prism of legal guarantees of the professional activity of journalists, which is caused by its dual legal nature. In particular, in the first case, accreditation is presented as a regulatory mechanism that, on the basis of privilege, provides inclusive access to the coverage of important events or the course of immediate phenomena by a defined circle of professional journalists, thereby limiting the opportunity for others (who do not meet certain criteria) to be part of the information coverage process. From this aspect, the accreditation procedure is actually a restriction of freedom of speech and access to information. On the other hand, the accreditation procedure (its positive consequences) gives professional journalists special rights, exclusive opportunities to cover socially important events, without limiting the subjects of its initiation to discriminatory conditions or requirements that are impossible to fulfill. It is summarized that the accreditation procedure as a legal guarantee of the professional activity of journalists in Ukraine is regulatory-supportive in essence and communicative-organizational in orientation, because its main task is not only to establish control over the mechanisms of interaction and cooperation between media representatives, journalists and authorities, but also and providing society with relevant information in conditions of impossibility of obtaining it by a large audience of professional journalists for objective reasons.

Key words: accreditation, guarantees, journalist, mass media, media, restrictions, journalist's professional activity.

Постановка проблеми. Держави зазвичай накладають певні обмеження на право журналістів збирати інформацію, наприклад, забороняють входити на військові чи цивільні об'єкти або відвідувати певні судові засідання. Як і будь-які обмеження свободи вираження поглядів, обмеження збору новин мають відповідати трискладовому

критерію: вони мають бути передбачені законом, служити законній меті та бути необхідними для досягнення цієї меті.

Загальним джерелом конфлікту щодо збору новин є право журналістів отримати фізичний доступ до урядових будівель. З одного боку, професійному журналісту має бути дозволено відві-

дувати засідання парламенту та інших державних органів, щоб вони могли висвітлювати політичні події та виконувати свою соціальну місію. З іншого боку, у деяких будівлях може просто бракувати можливостей для розміщення кожного зацікавленого журналіста або можуть виникнути законні побоювання, що велика присутність медіа стане на заваді ефективній діяльності цього органу влади.

Щоб запобігти переповненню прес-галереї, досить часто застосовною є процедура акредитації, яка зазвичай передбачає можливість для журналіста подати заявку на прес-картку, яку необхідно пред'явити при вході для отримання доступу на висвітлення конкретного заходу. Однак означена процедура є застосовною і для надання можливості останнім відвідування певної території.

Загалом переваги акредитаційної процедури є значними (починаючи від контролю якості до забезпечення безпеки), однак вони не облишені низки проблемних питань. Зокрема органи влади досить часто відмовляють журналістам у видачі прес-картки, вбачаючи таких критично налаштованих або вимагають наявності такої картки в ситуаціях, коли в цьому немає необхідності. Щоб вирішити ці проблеми, різні міжнародні організації розробили стандарти, яким повинні відповідати процедури акредитації з боку держави.

З цього приводу Комітет з прав людини ООН заявив, що: «тест на необхідність» означає, що процедура акредитації не повинна бути інструментом для політичного втручання у діяльність професійного журналіста та медіа. Крім того, кількість акредитованих журналістів, яким дозволено бути присутніми на заході, може бути обмежена лише тоді, коли є очевидні проблеми з розміщенням усіх бажаючих» ... «відповідні критерії для схеми акредитації мають бути конкретними, справедливими та обґрунтованими, а їх застосування має бути прозорим» [1]. Далі в усіх наступних Спільних деклараціях Спеціального доповідача ООН з питань свободи поглядів і вираження поглядів, Представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ та Спеціального доповідача ОАД з питань свободи вираження поглядів визначається, що: «схеми акредитації для журналістів доречні лише тоді, коли це необхідно для надання їм привілейованого доступу до певних місць та/або подій; такі схеми повинні контролюватися незалежним органом, а рішення щодо акредитації повинні прийматися відповідно до справедливого та прозорого процесу, заснованого на чітких та недискримінаційних критеріях, опублікованих заздалегідь. Акредитація ніколи не повинна підлягати відкликанню лише на підставі змісту окремої роботи журналіста [2].

ОБСЄ також наголосила: «журналісти не повинні втрачати акредитацію на підставі змісту своїх публікацій» ... «держави-члени утрима-

ються від вжиття обмежувальних заходів, таких як позбавлення журналіста акредитації або його виключення через зміст репортажів [3].

Як бачимо, для того, щоб національні процедури акредитації відповідали міжнародним стандартам, вони повинні, як мінімум: 1) здійснюватись із дотриманням прозорої процедури; 2) ґрунтуватися на конкретних, недискримінаційних та розумних критеріях, опублікованих заздалегідь; 3) застосовуватись лише в обсязі, який є виправданий справжніми обмеженнями простору чи обставинами; і 4) не допускати скасування акредитації на підставі результатів роботи конкретно журналіста чи медіа.

З огляду на це, актуальним вбачається науковий розгляд проблематики функціонування інституту акредитації журналістів в Україні через призму гарантій їхньої професійної діяльності.

Стан опрацювання проблематики. Взаємодія мас-медіа та органів державної влади, правова регламентація та проблеми реалізації права журналістів у сфері доступу до інформації, особливості правового статусу військових кореспондентів, правові гарантії журналістської діяльності та багато інших суміжних питань є достатньо науково вивченими з боку вітчизняних дослідників. Однак специфіка розгляду питання щодо визначення процедури акредитації як юридичної гарантії професійної діяльності журналістів в Україні розкриває деякі унікальні аспекти, які заслуговують на окрему увагу.

Виклад основного матеріалу. Уточнимо, що у Конвенції про статус кореспондента, який є представником засобу масової інформації держави-учасниці Співдружності Незалежних Держав в інших державах Співдружності від 16 квітня 2004 року, акредитація є необхідною процедурою, яку проводить уповноважений акредитаційний орган влади результатом якої є отримання журналістом акредитаційного документа на визначений термін.

Аналіз нормативно-правових актів, що регулюють порядок проведення акредитації журналістів для спостереження за роботою публічних органів держави чи заходів свідчить, що акредитація професійного журналіста на виконання своєї професійної діяльності може бути: тимчасовою (як приклад, Положення про порядок акредитації представників засобів масової інформації при обласній раді на період висвітлення її сесійної діяльності, затверджене рішенням Чернігівської обласної ради від 26 січня 2007 р. передбачає, що тимчасова акредитація надається журналісту або технічному працівнику ЗМІ на термін, що не перевищує 30 днів для виконання конкретного редакційного завдання, доручення по висвітленню роботи Чернігівської обласної ради, або для заміщення постійно акредитованого журналіста

у разі його хвороби, відпустки, відрядження [4] та постійною (наприклад, постійна акредитаційна картка видається на максимальний період 12 місяців журналістам, які регулярно присутні, або тому, що вони знаходяться в Страсбурзі чи в суміжних регіонах/країнах, або тому, що вони зобов'язані стежити за роботою Ради Європи на регулярній основі [5]). Крім того, є загальна акредитація та спеціальна. Спеціальна надається під час проведення спеціальних заходів [6]. Також ми погоджуємося із І. Прянішніковою, яка визначала, що спеціальною метою може бути дотримання конституційних принципів діяльності ЗМІ (наприклад, акредитація журналістів і технічних працівників ЗМІ при Верховній Раді України проводиться з метою забезпечення відкритості і гласності діяльності Верховної Ради України, її органів, народних депутатів України; сприяння журналістам, технічним працівникам ЗМІ у виконанні ними своїх професійних обов'язків; надання можливостей для всебічного, об'єктивного та збалансованого висвітлення журналістами, технічними працівниками ЗМІ діяльності Верховної Ради України [7]) [6].

Деякі вчені вважають, що акредитація – це односторонні правовідносини. Наприклад, Р. Головенко вважає, що при таких правовідносинах права наявні лише в акредитованих, а обов'язки – в акредитуючому органі [8]. При цьому автор посилається на норми Закону України «Про інформацію». Однак, його детальний аналіз дозволяє стверджувати зворотне. Так, п. 2 ч. 1 статті 26 зазначеного закону передбачає: «...Відсутність акредитації не може бути підставою для відмови в допуску журналіста, працівника засобу масової інформації на відкриті заходи, що проводить суб'єкт владних повноважень», а далі ч. 6 цієї статті вказується, що «Журналіст зобов'язаний дотримуватися встановлених суб'єктом владних повноважень правил внутрішнього трудового розпорядку, не перешкоджати діяльності його службових та посадових осіб» [6; 9]. Тобто у журналістів також поряд з правами є і зобов'язання, так само і в органах акредитації є права і обов'язки. Тому правовідносини, які виникають при проведенні акредитації журналіста є двосторонніми.

З усім тим, акредитація – це не обов'язок і не єдина легальна можливість висвітлювати діяльність акредитуючої структури [8], метою акредитації є створення сприятливих умов для здійснення журналістами професійної діяльності [9], забезпечення відкритості і гласності діяльності органів державної влади [10], об'єктивного висвітлення подій, забезпечення інформування населення та світової спільноти [11].

Відповідно до законодавства України акредитація журналістів повинна здійснюватися із дотриманням наступних принципів: 1) добровіль-

ність; 2) безоплатність; 3) відкритість; 4) рівність; 5) справедливість.

Передбачається, що суб'єкт владних повноважень може встановлювати спрощений порядок акредитації, проте у будь-якому випадку він не може накладати додаткові зобов'язання, умови та ускладнювати процедуру отримання журналістами та працівниками ЗМІ акредитації. Загалом порядок акредитації визначається суб'єктом владних повноважень та обов'язково підлягає оприлюдненню [12, с. 94].

Слід розуміти, що акредитація є заявною процедурою оскільки проводиться на підставі письмової заяви журналіста (поданням засобу масової інформації). У ній зазначаються наступні загальні відомості: прізвище, ім'я та по батькові; адреса; номер засобу зв'язку; адреса електронної пошти (за наявності) або повне найменування медіа і його реєстраційний номер, адреса редакції, засоби зв'язку та журналістів на користь яких подається подання. Далі, залежно від того чи є журналіст представником національного медіа, чи зарубіжного, а також чи є він незалежним журналістом, формується відповідний пакет документів. Зосереджувати увагу на огляді документів журналіста, що є штатним працівником медіа не зовсім доречно з огляду на обмеженість обсягу розкриття проблем цього дослідження. На нашу думку, доцільніше зупинитись на аналізі таких у випадку якщо журналіст працює самостійно.

Так, у Положенні про акредитацію журналістів і технічних працівників засобів масової інформації при Верховній Раді України зазначено, що до заяви журналіста і технічного працівника, які є або не є штатними чи позаштатними працівниками вітчизняного або зарубіжного засобу масової інформації, подаються копії документів, що посвідчують особу та засвідчують її професійну належність (паспорт, диплом про освіту, редакційне посвідчення, документ, виданий професійним об'єднанням журналістів, прес-карта), та 2 фотокартки заявника розміром 30x40 мм. Окремо передбачається, що журналіст або технічний працівник, який не є штатним чи позаштатним працівником засобу масової інформації, також може акредитуватися за поданням засобу масової інформації, з яким він співпрацює [7].

З означеного бачимо, що працюючи самостійно журналісту забезпечено право діяти як від самого себе, так і від імені засобу масової інформації, з яким він співпрацює.

Спираючись на вищевикладене, треба зайвий раз зазначити, що акредитація не є дозвільним механізмом для журналістів, її суть полягає виключно у сприянні роботи журналістів та працівників медіа, а також у покращенні співпраці журналістів з суб'єктами владних повноважень

у питанні здійснення журналістами своєї законної професійної діяльності [12, с. 94].

Відповідно до вказаного положення, якщо журналіст має акредитаційну картку, він забезпечений правом: входу до приміщень Верховної Ради України; безперешкодного входу на відкриті засідання комітетів, тимчасових комісій Верховної Ради України; допуски до: ложі преси і кулуарів сесійної частини будинку по вул. Грушевського, 5 (крім сесійної зали) під час засідань Верховної Ради України через під'їзд № 1; відповідних будинків Верховної Ради України під час брифінгів, прес-конференцій, круглих столів, інших відкритих для засобів масової інформації заходів; відповідних будинків Верховної Ради України під час засідань комітетів, тимчасових комісій Верховної Ради України, якщо комітетом, тимчасовою комісією не прийнято рішення про проведення закритого засідання [7]. Тобто в такому випадку акредитація радше привілей для журналістів, аніж юридична гарантія їхньої професійної.

Окремо слід звернути увагу на те, що у цьому положенні встановлений обов'язок для журналістів крім підтвердження своєї ідентифікації як фізичної особи (надати копію паспорта), він повинен довести свою професійну належність. Що законодавець розуміє під професійною належністю журналіста не зрозуміло, в жодному нормативно-правовому акті, що регламентують діяльність медіа чи журналіста це поняття не деталізується. Можемо лиш припустити, що професійна належність підтверджується наступними документами: диплом про освіту, редакційним посвідченням, документом, що виданий професійним об'єднанням журналістів, прес-картою. Однак не зрозуміло, який диплом про освіту повинен бути (рівень, вид спеціалізації тощо). І загалом в міжнародних стандартах, що регулюють професійну діяльність журналіста зазначено, що відсутність спеціальної освіти (журналістської) не має бути перешкодою для заняття такою діяльністю.

У окремих країнах з цього приводу також існує дискусія і були висунуті пропозиції щодо ліцензування або надання дозволу для здійснення цього різновиду діяльності окремим журналістам, що бажають працювати самостійно.

З усім тим, держава встановлюючи порядок отримання акредитації журналіста встановлює і порядок позбавлення такої акредитації. Так, Закон України «Про інформацію» встановлює, що суб'єкти владних повноважень, що акредитували журналіста, приймають рішення про припинення акредитації у разі: подання ним відповідної заяви; неодноразового грубого порушення ним обов'язків, визначених законом; звернення суб'єкта у сфері медіа, за поданням якого здійснена акредитація [9]. Аналогічний порядок визна-

чений в Постанові Верховної Ради України від 1 липня 2014 року № 1549-VII. І необхідно відмітити, що перелік підстав для припинення акредитації є вичерпним.

Щодо першої та третьої підстави для позбавлення акредитації все зрозуміло – як першому, так і третьому випадку подається заява. А щодо неодноразового грубого порушення ним обов'язків, визначених законом, уточнимо, що таким вважається два і більше порушення правил внутрішнього трудового розпорядку, що встановленні суб'єктом владних повноважень та/або перешкоджання діяльності службових та посадових осіб суб'єкта владних повноважень. Крім того, і перший, і другий раз повинні бути зафіксовані і доведені, для підтвердження кваліфікаційної ознаки «неодноразовість». Щодо ознаки «грубе», на нашу думку, таким можна визначити, наприклад, поширення інформації з обмеженим доступом, яку журналіст отримав маючи право знаходитися у приміщенні органів влади.

Зрозуміло, що коли законодавець використовує оціночні категорії, яким не дається чіткого визначення – це створює на практиці можливості для зловживань з боку суб'єктів владних повноважень по відношенню до діяльності журналістів. Зокрема Комітет Верховної Ради зі свободи слова позбавив агенцію журналістських розслідувань «Слідство.Інфо» права відвідування парламенту. Підставою назвали те, що «медіа не відповідає меті акредитації» [13]. Що є підставним та таким, що порушує основоположні права людини. На це вказав і ЄСПЛ у справі *Mándli і інші проти Угорщини* (заява № 63164/16). Зазначимо, що справа стосувалася зупинення акредитації заявників для роботи в Парламенті як журналістів. Суд виявив, зокрема, що заявники-журналісти, які працюють у різних ЗМІ, висвітлювали питання, які викликають інтерес суспільства – стверджували про незаконні платежі, пов'язані з Національним банком. Їх акредитація на роботу в Парламенті була призупинена після того, як вони спробували взяти інтерв'ю в депутатів за межами території, призначеної для такої роботи. Визнаючи право парламентів регулювати поведінку у своїх приміщеннях, Суд встановив, що заявники не мали механізму оскарження призупинення їх акредитації. Таким чином, санкція проти них не супроводжувалася достатніми гарантіями, що призвело до порушення статті 10 Конвенції [14].

Дійсно, в певних виключених випадках держава може встановлювати певні обмеження щодо діяльності журналістів, однак означена ситуація не є такою. Це радше стосується, наприклад, обмежень, необхідних під час введення воєнного чи надзвичайного станів. Але всі вони повинні бути чітко визначені в нормативно-правових актах та обґрунтовані.

Так, наприклад, з метою забезпечення інформаційного супроводу заходів з оборони України в умовах збройної агресії акредитацію представників національних та іноземних ЗМІ проводять Збройні Сили України. У разі порушення умов журналістської діяльності, розголошення конфіденційної інформації чи передачі карти іншим особам, журналістів може бути позбавлено акредитації без права її відновлення [15]. Крім загальних вимог акредитації ЗМІ, які встановлюються законодавством, є додаткові. Так, наприклад, в заяві для акредитації встановлюється наступна вимога – наявність у журналіста бронежилета та шолома [6; 11].

Висновки. Проведене дослідження дає можливість узагальнити, що акредитаційна процедура неповною мірою може бути схарактеризована через призму юридичних гарантій професійної діяльності журналістів, що зумовлено її подвійною юридичною природою. Зокрема у першому випадку, акредитація представляється як механізм регулювання, який на основі привілейованості забезпечує інклюзивний доступ до висвітлення важливих подій чи перебігу безпосередніх явищ визначеним колом професійних журналістів, тим самим обмежуючи можливість для інших (не відповідних певним критеріям) бути частиною процесу інформаційного висвітлення. З цього аспекту, акредитаційна процедура фактично є обмеженням свободи слова та доступу до інформації.

З іншого боку, акредитаційна процедура (її позитивні наслідки) наділяє професійних журналістів спеціальними правами, виключними можливостями для висвітлення суспільно важливих подій, не обмежуючи суб'єктів її ініціації дискримінаційними умовами чи вимогами, неможливими до виконання.

Відповідно, процедура акредитації як юридична гарантія професійної діяльності журналістів в Україні є регулятивно-забезпечувальною за сутністю та комунікативно-організаційною за спрямованістю, адже її основним завданням є не лише встановлення контролю над механізми взаємодії та співпраці між представниками медіа, журналістами та органами влади, а й забезпечення суспільства актуальною інформацією в умовах неможливості її отримання багато чисельною аудиторією професійних журналістів з об'єктивних причин.

Література

1. International Mechanisms for Promoting Freedom of Expression. Joint declaration by the UN Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression,

the OSCE Representative on Freedom of the Media and the OAS Special Rapporteur on Freedom of Expression, 2003. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/0/28235.pdf>

2. Joint declarations. OSCE Representative on Freedom of the Media, 2023. URL: <https://www.osce.org/fom/66176?page=2>

3. Conference for Security and Co-operation in Europe, Follow-up Meeting 1986–1989, Vienna, 4 November 1986 to 19 January 1989, Concluding Document, para. 39.

4. Положення про порядок акредитації представників засобів масової інформації при обласній раді на період висвітлення її сесійної діяльності»: рішення Чернігівської обласної ради від 26.01.2007 р. URL: http://chor.gov.ua/images/Razdely/Norm_docum/Rishennia/5_sklykannia/8_sesiya/akreditats.htm

5. Accreditation. How to obtain press accreditation at the Council of Europe. Council of Europe, 2022. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/accreditation>

6. Прянішнікова І.В. Адміністративно-правові заходи взаємодії засобів масової інформації з органами Національної поліції під час запровадження правового режиму воєнного стану: дисер. канд. юрид. наук: 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2022. 232.

7. Положення про акредитацію журналістів і технічних працівників засобів масової інформації при Верховній Раді України: Постанова Верховної Ради України від 01.07.2014 р. № 1549-VII. Верховна Рада України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/Poryadok_akredytatsiji/43835.html

8. Що таке «акредитація» – роз'яснення для журналістів. Інститут масової інформації, 2016. URL: <https://imi.org.ua/advice/scho-take-akreditatsiya-roz'yasnennya-dlya-jurnalistiv-i2371>

9. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

10. Порядок акредитації. Верховна Рада України офіційний сайт, 2023. URL: https://www.rada.gov.ua/news/Poryadok_akredytatsij/43835.html,

11. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану: Наказ Головнокомандувача Збройних сил України 03.03.2022 р. № 73. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_zi_zminamu.pdf

12. Земляна І. Журналіст і (НЕ) безпека. Посібник для журналістів, які працюють в небезпечних умовах. «Інститутом масової інформації», 2016. URL: <https://imi.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Zhurnalist-i-nebezpeka.pdf>

13. Горбань М. Позбавлення парламентом акредитації «слідства.інфо» є незаконним. Slidstvo.Info, 2020. URL: <https://www.slidstvo.info/news/pozbavlennya-parlamentom-akredytacii-slidstva-info-ye-nezakonnym/>

14. Справа «Мандлі та інші проти Угорщини». ECHR: Ukrainian Aspect, 2020. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-mandli-ta-inshi-proti-ugorshhini/>

15. Порядок акредитації. Офіційний портал Києва. Київська міська рада. Київська міська державна адміністрація, 2022. URL: https://kyivcity.gov.ua/dlya_zmi/poryadok_akreditatsi/